

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ КООРДИНАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ В СФЕРІ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Філіпенко Наталія Євгенівна - кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф.
М. С. Бокаріуса, м. Харків, Україна)

УДК 343.9 (477)

Articolul descrie rolul Ministerului Justiției din Ucraina în implementarea managementului în domeniul activităților criminalistice, subliniază faptul că aceste activități se manifestă prin caracteristicile coordonării, subordonării, mecanismelor de planificare, informații și capacități de a răspunde problemelor și este determinat de orientarea științifică și practică a sistemului judiciar. instituții expert din Ucraina și afilierea lor departamentală.

Se subliniază faptul că Ministerul Justiției din Ucraina este înzestrat cu un număr mare de puteri funcționale, diferite ca formă și conținut, iar sprijinul expert al justiției din stat este legal definit ca una dintre sarcinile sale principale.

Principalele activități ale Ministerului Justiției din Ucraina ca organism de coordonare a managementului pentru asigurarea activităților criminologice ale instituțiilor criminalistice din Ucraina, în special: formarea și implementarea unei politici de stat echilibrate în gestionarea activităților criminalistice și furnizarea acestora în diverse domenii; optimizarea metodelor organizaționale de gestionare a instituțiilor criminalistice de stat și a structurilor de experți nestatali; creșterea cerințelor pentru metodologia și procedura de certificare și recalificare a personalului expert; extinderea legăturilor de integrare între subiecții activității medico-legale, îmbunătățirea sistemului de schimb de informații, asigurarea unei interacțiuni eficiente între ei pentru a elimina duplicarea funcțiilor și a dezvolta abordări unificate ale metodelor și tehnicilor examinărilor medico-legale; extinderea granițelor studiului experienței străine pozitive în organizarea examinărilor criminalistice, introducerea mecanismelor de utilizare a acestora în practica instituțiilor criminalistice din Ucraina.

Cuvinte cheie: Ministerul Justiției din Ucraina, coordonare, activitate de coordonare, sprijin organizațional, management, activitate expertă, expert criminalist, interacțiune, cooperare.

В статье охарактеризована роль Министерства юстиции Украины в осуществлении управления в сфере судебно-экспертной деятельности, акцентировано внимание на том, что эта деятельность проявляется в особенностях координации, субординации, механизмов планирования, информирования, а также способности реагирования на решаемые вопросы и определяется научно-практической направленностью судебно-экспертных учреждений Украины и их ведомственной принадлежностью.

Отмечено, что Министерством юстиции Украины наделено довольно большим количеством функциональных возможностей, различных по форме и содержанию, а экспертное обеспечение правосудия в государстве законодательно определено одним из основных его задач.

Очерчены основные направления деятельности Министерства юстиции Украины в качестве управленческого координирующего органа по обеспечению криминологической деятельности судебно-экспертных учреждений Украины, в частности: формирование и реализация взвешенной государственной политики в сфере управления судебно-экспертной деятельностью и ее обеспечения по различным направлениям; оптимизация организационных методов руководства государственными

судебно-експертними учреждениями и негосударственными экспертными структурами; повышение требований относительно методики и процедуры аттестации и переподготовки экспертных кадров; расширение интеграционных связей между субъектами судебно-экспертной деятельности, совершенствование системы обмена информацией, обеспечения эффективного взаимодействия между ними с целью устранения дублирования функций и выработки унифицированных подходов, приемов и методов проведения судебных экспертиз; расширение границ изучения положительного зарубежного опыта по вопросам организации проведения судебных экспертиз, внедрение механизмов его использования в практической деятельности судебно-экспертных учреждений Украины.

Ключевые слова: Министерство юстиции Украины, координация, координационная деятельность, организационное обеспечение, управление, экспертная деятельность, судебный эксперт, взаимодействие, сотрудничество.

The role of the Ministry of Justice of Ukraine in implementing management in the field of forensic activity has been characterized in the article; the emphasis has been placed on the fact that this activity is manifested in the specific features of coordination, subordination, planning mechanisms, information and ability to respond to issues and is determined by scientific and practical orientation of forensic institutions of Ukraine and their departmental affiliation.

It has been emphasized that the Ministry of Justice of Ukraine is endowed with a large number of functional powers, different in form and content, and expert provision of justice in the state is legally defined as one of its main tasks.

The author has outlined the main activities of the Ministry of Justice of Ukraine as a management coordinating agency in ensuring the criminological activities of forensic institutions of Ukraine, in particular: formation and implementation of a balanced state policy in the field of forensic activities management and its provision in various areas; optimization of organizational management methods of state forensic institutions and non-state expert organizations; increasing the requirements for the methodology and procedure for certification and retraining of expert personnel; expansion of integration relations between the subjects of forensic activity, improvement of the information exchange system, ensuring effective interaction between them in order to eliminate duplication of functions and development of unified approaches to the methods and techniques of conducting forensic examinations; enlarging the boundaries of studying positive international experience on the issues of organizing the conduction of forensic examinations, the introduction of mechanisms for its use within practical activities of forensic institutions of Ukraine.

Key words: Ministry of Justice of Ukraine, coordination, coordination activity, organizational provision, management, expert activity, a forensic expert, interaction, cooperation.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток усіх сфер суспільного життя обумовлює реформування багатьох державних інституцій, в тому числі органів кримінальної юстиції. В Україні триває судова реформа, а оскільки судова-експертиза є однією із складових судової системи, то питання, пов'язані із забезпеченням кримінологічної діяльності судово-експертних установ України у зв'язку із збільшенням запитів на проведення судових експертиз, є беззаперечно актуальним. Його правильне та ефективне вирішення сприятиме забезпеченню правосуддя держави незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою.

Міністерство юстиції України на сьогоднішній день виступає координуючим орга-

ном виконавчої влади із забезпечення судово-експертної діяльності, головною метою якого є об'єднання управлінських зусиль для більш якісного вирішення спільних завдань серед усіх суб'єктів кримінологічного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. Координація є необхідною умовою ефективної реалізації покладених на судово-експертні установи функцій, адже об'єднання зусиль усіх експертних установ держави щодо оптимального використання інтелектуальної (експертних кадрів) та інструментальної ресурсної бази, має на меті найбільш повне і дійове задоволення потреб слідчої та судової практики в проведенні експертних досліджень.

Актуальність порушеної проблематики щодо підвищення ефективності управління у сфері забезпечення кримінологічної діяльності судово-експертних установ України обумовлюється необхідністю своєчасного реагування на системні загрози, які виникають у зв'язку із збільшенням кількості кримінальних правопорушень, ускладненням способів їх вчинення і, відповідно, необхідністю забезпечення кримінального судочинства якісною судовою експертизою, здатною відповідати вимогам правозастосовчої та правоохоронної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання, пов'язані із забезпеченням управління в сфері здійснення судово експертної діяльності, свого часу досліджували такі вчені: Л. М. Головченко, В. Г. Гончаренко, О. М. Ключев, Н. І. Клименко, А. І. Лозовий, П. І. Репешко, М. Я. Сегай, Е. Б. Сімакова-Єфремян, Н.М. Ткаченко, В.Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський та ін. Однак, у зв'язку із стрімкими змінами соціальної обстановки в країні, що негативно позначилися на кількісно-якісних показниках злочинності, реформуванням значної частини державних інституцій, судової системи втому числі, управлінський напрям експертного забезпечення правосуддя, як основа забезпечення ефективності кримінологічної діяльності судово-експертних установ України, залишається незмінно актуальним, що зумовлює необхідність подальшого наукового аналізу.

Метою статті є визначення сутності та особливостей координаційної діяльності Міністерства юстиції України в сфері експертного забезпечення правосуддя.

Виклад основного матеріалу.

Кримінологічна діяльність судово-експертних установ у забезпеченні правосуддя незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою є суттєвим компонентом дотримання правопорядку в Україні. Для того, щоб вона була максимально продуктивною, системною та цілеспрямованою, необхідним є забезпечення ефективної координації.

Міністерство юстиції України організовує експертне забезпечення правосуддя та проведення науково – дослідних робіт у галузі судової експертизи, координує діяльність міністерств та інших центральних органів ви-

конавчої влади з питань розвитку судової експертизи, зокрема здійснює в цьому напрямку наступні заходи:

- організовує відповідно до законодавства експертне забезпечення правосуддя та проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи;

- забезпечує організацію роботи Центральної експертно-кваліфікаційної комісії і Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України;

- видає та анулює свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям, які не є працівниками державних спеціалізованих установ;

- здійснює контроль за організацією діяльності судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ;

- забезпечує ведення Державного реєстру атестованих судових експертів та Реєстру методик проведення судових експертиз;

- спрямовує і контролює діяльність науково-дослідних установ, які проводять судову експертизу та належать до сфери управління Міністерства юстиції України, здійснює нормативно-методичне забезпечення їх діяльності;

- координує діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з питань розвитку судової експертизи;

- забезпечує організацію роботи Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України.

Проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи є окремим напрямком діяльності судово-експертних установ. Кожна державна спеціалізована установа, яка здійснює судово-експертну діяльність в Україні, незалежно від відомчої належності водночас є і науковим осередком, який проводить наукові розробки у галузі теорії судової експертології, у тому числі ті, що стосуються впровадження в практику нових методик експертних досліджень.

Відмінною рисою в діяльності судово-експертних установ Міністерства юстиції України є те, що до основних видів їх діяльності належать не тільки виконання судових експертиз,

а й розроблення нових і удосконалення існуючих методик судово-експертних досліджень [1, с. 294], а також проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи.

Ефективність роботи Центральної експертно-кваліфікаційної комісії і Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України визначається, перш за все, високим науково – практичним потенціалом її членів, різносторонньою обізнаністю та знанням сучасних прогресивних досягнень в конкретних сферах розглядуваної проблематики, забезпечується складною організаційною структурою цих органів, широким спектром повноважень та виконуваних ними завдань.

В діяльності Міністерства юстиції України щодо здійснення контролю за організацією діяльності судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, одночасно реалізується декілька функцій: контролююча, розпорядча, забезпечувальна, науково-практична і методична. Адже саме в ході цих перевірок встановлюються як недоліки їх роботи, так і виявляються проблемні питання, що потребують вирішення на рівні міністерських повноважень.

Ведення Державного реєстру атестованих судових експертів має беззаперечно важливе значення для забезпечення успішної діяльності судово – експертних установ України. Адже загальновідоме гасло, що кадри вирішують все, є завжди актуальним. А знання дійсного стану кількісного та якісного складу співробітників, які здійснюють експертну діяльність, є запорукою її ефективності та практичної продуктивності.

Існування Реєстру методик проведення судових експертиз забезпечує облік та чітку систематизацію методів та спеціалізованих методик експертних досліджень. Ця система досить ефективна тому, що базується на поділі експертних спеціальностей за різними критеріями на групи. З прогресуючим невинним розвитком науки і техніки, новітніх досягнень в різних сферах життєдіяльності суспільства з'являється гостра потреба в заповненні порожніх місць у вигляді нових методів і спеціалізованих методик експертних дослі-

джень, а також виконання судових експертиз, що потребуватимуть наявності відповідної кваліфікації для їх здійснення з послідовним їх виділенням в окремі групи, внесенням до Реєстру методик проведення судових експертиз. Взаємопов'язаність цих процесів очевидна і діалектично обумовлена.

Судово-експертні установи Міністерства юстиції України забезпечують діяльність судів усіх рівнів, НАБУ, САП, слідчих органів МВС, СБУ, органів прокуратури, митних органів та інших установ. Поряд з виконанням широкого кола судових експертиз установи здійснюють наукове розроблення теоретичних та практичних засад судової експертизи, а також нових методик експертних досліджень, підготовку та атестацію судових експертів за напрямками досліджень [2, с. 150].

На сьогоднішній день функції з управління судово-експертною діяльністю науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України виконує Департамент експертного забезпечення правосуддя, основними завданнями якого є:

- забезпечення виконання покладених на Міністерство юстиції України завдань, визначених Законом України «Про судову експертизу» та іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності;
- спрямування та контроль за діяльністю науково-дослідних установ судових експертиз, які належать до сфери управління Міністерства юстиції України, та судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ;
- організація науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності;
- забезпечення організації роботи центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України.

Структурними підрозділами Департаменту є:

- відділ організаційно-управлінського забезпечення діяльності науково-дослідних установ судових експертиз;
- відділ науково-методичного забезпечення;
- відділ розгляду звернень та надання публічної інформації;

- відділ організації роботи Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції.

З огляду на законодавчо покладені на Міністерство юстиції України функції, очевидно, що воно здійснює державне управління в сфері експертного забезпечення правосуддя. Функції державного управління являють собою основні напрямки діяльності державних органів щодо забезпечення виконання завдань державного управління. Найпоширенішою у вітчизняній літературі є їх поділ на загальні, спеціальні та допоміжні. При здійсненні управління у сфері судово-експертної діяльності Міністерство юстиції України використовує загальні функції управління, які справляють об'єктивно необхідний вплив на певні процеси, що відбуваються в судово-експертній діяльності. Ці функції є основними, притаманними будь-якому управлінню, незалежно від того, на якому рівні та в яких галузях вони здійснюються. Загальними функціями державного управління є організація, прогнозування, планування, регулювання, координація. Ця система побудована на підставі внутрішньої технології управлінської діяльності. Разом з цим, Міністерство юстиції України у своїй діяльності здійснює владно-організуючий вплив на об'єкт управління спеціальними функціями.

Спеціальні функції характеризують особливості конкретного суб'єкта чи об'єкта управління. Спеціальні повноваження Міністерства юстиції України у сфері судово-експертної діяльності, пов'язані із підпорядкованими йому науково-дослідними установами судових експертиз, для яких успішна реалізація державної політики з питань експертного забезпечення правосуддя є одним із основних [3, с. 121].

При цьому головною метою координаційної діяльності Міністерства юстиції України є об'єднання управлінських зусиль для більш якісного вирішення спільних завдань серед усіх суб'єктів кримінологічного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. Координація є необхідною умовою ефективної реалізації покладених на судово-експертні установи функцій, адже об'єднання зусиль

усіх експертних установ держави щодо оптимального використання інтелектуальної (експертних кадрів) та інструментальної ресурсної бази, має на меті найбільш повне і дійове задоволення потреб слідчої та судової практики в проведенні експертних досліджень. В продовженні цієї тези необхідним вбачається врегулювання суспільних відносин щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні, визначення правових, організаційних та фінансових її основ в умовах проведення судової реформи.

В. Ємельянов з цього приводу вказує, що в діяльності судово – експертних установ, служб та підрозділів нагромадилась достатньо велика кількість проблем, пов'язаних зі змінами як політичних курсів, так і економічних стандартів суспільного життя, що суттєво змінило загальну картину внутрішніх факторів, які є дієвими у внутрішніх системах установ, служб та підрозділів. Крім того, даються взнаки поглиблення міжвідомчих протистоянь, окремі спроби комерціалізації судово-експертної діяльності, намагання здійснити перерозподіл сфер впливу та зон діяльності. Ці та інші проблеми зумовлюють необхідність реорганізації з урахуванням змін у суспільно – політичній системі в нашій державі [4, с. 73].

Серед науковців неодноразово висловлювались думки щодо необхідності створення окремого органу, який би здійснював координацію діяльності всіх судово-експертних установ України, які значно розгалужені, мають різну спеціалізацію та відомче підпорядкування, а також широкий спектр суб'єктів та інтеграційних зв'язків між ними.

Із цього приводу І.В. Пиріг вказує на відсутність централізованого організаційно-управлінського забезпечення установ судової експертизи, що у свою чергу, призводить до виникнення численних проблем, пов'язаних з координацією їх діяльності за різними напрямками [5, с. 68].

Е.Б. Сімакова-Єфремян зазначає, що потребує обговорення питання щодо утворення інституції судової експертизи, дійсно незалежної від міністерств і відомств, на які покладено функції розслідування. Необхідним є створення єдиної позавідомчої системи державних експертних установ, завданням яких стане

проведення експертиз, наукова і науково-методична робота в галузі судової експертизи і криміналістики. При цьому у відомчій підпорядкованості мають бути збережені структури, потенціал і засоби яких зорієнтовані на техніко-криміналістичне забезпечення дізнання та досудового слідства: здійснення фіксації слідів та збирання доказової інформації, виключаючи проведення експертних досліджень [1, с. 294].

Реформи в економічній, соціальній, політичній та правовій сферах української держави обумовлюють зміни організаційно-правових основ державного управління судово-експертною діяльністю. Завдання, які постають перед судово-експертними установами, службами та підрозділами в нових умовах, вимагають пошуку та визначення шляхів підвищення ефективності існуючої системи судово-експертної діяльності, оптимізації її організації та правового забезпечення. На сьогоднішній день суди та правоохоронні органи висувають до судово-експертної діяльності якісно нові вимоги, що є одним із вагомих чинників, які зумовлюють необхідність удосконалення організаційних та правових основ державного управління судово-експертною діяльністю [3, с. 132].

На сьогоднішній день саме Міністерство юстиції України здійснює координуючу роль щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення кримінологічної діяльності судово – експертних установ, є організаційним стрижнем, управлінським центром, що гарантує якісну дієздатність підпорядкованих структур. Безумовно, успішність здійснюваних повноважень залежить від багатьох чинників суспільно-політичного оточення, потребує постійної державної підтримки.

Перспективними для подальшого дослідження, розвитку та науково – практичного удосконалення вбачаються такі напрямки діяльності Міністерства юстиції України:

- формування та реалізація виваженої державної політики в сфері управління судово-експертною діяльністю та її забезпечення за різними напрямками;

- оптимізація організаційних методів керівництва державними судово-експертними установами та недержавними експертними структурами; підвищення вимог щодо методики та процедури атестації та перепідготовки експертних кадрів;

- розширення інтеграційних зв'язків між суб'єктами судово-експертної діяльності, удосконалення системи обміну інформацією, забезпечення ефективної взаємодії між ними з метою усунення дублювання функцій та вироблення уніфікованих підходів до прийомів і методів проведення судових експертиз;

- розширення меж вивчення позитивного зарубіжного досвіду з питань організації проведення судових експертиз, впровадження механізмів його використання у практичній діяльності судово-експертних установ України.

Список використаних джерел

1. Сімакова-Єфремян Е.Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Харків. 2017. 503 с.
2. Пілюков Ю. Сучасна система державних судово-експертних установ в Україні. окремі напрями удосконалення їх діяльності. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 1 (13) 2017. С. 149-154.
3. Ткаченко Н.М. Особливості державного управління в сфері судово-експертної діяльності (на прикладі Міністерства юстиції України). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. № 20. С. 121-138.
4. Ємельянов В., Репешко П. Організаційно-правові основи державного управління судово-експертною діяльністю. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 2 (9). С. 72–79
5. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ. Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.